

Stembrowicz, Kazimierz

"Russkoje gosudarstwo w systemie
międzynarodnych otnoszenij konca
XV-naczała XVI w.", A. Ł.
Choroszkiewicz, Moskwa 1980 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 71/3, 638-639

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

rokie, w starożytnej Grecji i na morzach południowych dodaje może książce scientycyzmu (w guście dość zresztą staroświeckim), ale na fenomen jego malarstwa niewiele rzuca światła. Wielka byłaby szkoda, gdyby to właśnie zadecydowało o stosunkowo słabym zaawansowaniu badań w innym, donioślejszym kierunku — w studiach nad innymi malarzami tamtej epoki i regionu, którzy posługiwali się podobnym zestawem symboli. Odnosi się wrażenie, że analogie, które proponuje A. Boczkowska nie zostały dobrane najcelniej.

Zadaniem zaskakujących układów ikonograficznych Boscha jest przedstawienie subtelnych idei mistyków *devotionis modernae* — jednolitego, nadprzyrodzonego charakteru miłości — od cielesnej po mistyczny związek Chrystusa z Eklezją, łagodnej melancholii Raju, tragedii grzechu — jednym słowem tego, co było zbyt szokujące i wyrafinowane dla nieerudytów końca XV w., lub ze względu na heterodoksalny charakter w stosunku do oficjalnej nauki Kościoła wymagało pewnego kamuflażu. Przy tym, wbrew całej symbolistycznej dyscyplinie, którą starała się przedstawić A. Boczkowska, wagę odbiorcy absorbuje na obrazach Boscha przede wszystkim ich nadrealizm, świadczący o wielkiej dynamice przeżyć autora. Ów nadrealizm czyni symbolikę mało komunikatywną. Dzisiejsza atrakcyjność Boscha świadczy pośrednio o jego klęsce wobec odbiorców mu współczesnych.

Z. M.

A. Ł. Choroszkiewicz, *Russkoje gosudarstwo w sistiemie miedzunarodnych odnoszenij konca XV — naczala XVI w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1980, s. 293

W oparciu o wielojęzyczną literaturę i obszerny materiał źródłowy (w tym archiwalny) autorka dała zwarty, bogaty w faktografię i refleksję teoretyczną, obraz wielostronnych stosunków Państwa Moskiewskiego z Europą (i Turcją) na przełomie XV i XVI wieku. Książka stanowi efekt wielu lat pracy badawczej i dyskusji w gronie historyków radzieckich. Chronologicznie praca obejmuje lata 1478 (przyłączenie Nowogrodu Wielkiego) — 1533 (reformacja monetarna), które należą do końcowego etapu długiego procesu prowadzącego do powstania scentralizowanej monarchii rosyjskiej. Książkę otwiera rozdział omawiający drogi, formy i jakość wzajemnej informacji Państwa Moskiewskiego i krajów europejskich. Dalej autorka kolejno przedstawiła kontakty gospodarcze, polityczne i kulturalne, podkreślając ich wzajemne uwarunkowanie. W dziedzinie stosunków handlowych omówiono strukturę rosyjsko-europejskiej wymiany towarowej, drogi handlowe i politykę handlową Państwa Moskiewskiego, pobudzającą aktywność kupiectwa rosyjskiego. Najszerzej ujęte zostały kontakty polityczne (145 stron), z których uwagę autorki skupiły działania władców moskiewskich mające na celu włączenie do terytorium państwowego ziem ruskich pozostających pod władzą Litwy, zdobycie praw handlowych i ziem nad Bałtykiem oraz zapewnienie sobie bezpieczeństwa od Chanatu Krymskiego. Podstawowym elementem tych stosunków pozostawał permanentny konflikt z państwem polsko-litewskim, który był motorem poczynań dyplomacji rosyjskiej w Europie (sojusze, kwestia tytułu władcy moskiewskiego). Oddzielne rozdziały omawiają kontakty z państwami włoskimi i papieżem, Turcją i patriarchą. Autorka położyła nacisk na ścisły związek polityki zagranicznej z walką o tron moskiewski w końcu XV wieku (Iwan III i problem jego następcy). Ostatnia część książki poświęcona jest kontaktom kulturalnym. Pewnego rodzaju modernizacja Rosji była niezbędna wobec szeroko zakrojonego programu politycznego Moskwy. Służyło temu ściąganie licznych specjalistów

w dziedzinach przede wszystkim wojskowości, budownictwa i in. Nie pozostawało to bez wpływu na ówczesną rosyjską kulturę umysłową i sztukę.

Książka A. Ł. Choroszkiewicz stanowi pozycję, z którą powinien się zapoznać każdy badacz historii Europy XV—XVI wieku.

K. S.

Barbara Miodońska, *Rex regum i rex Poloniae w dekoracji malarskiej Graduatu Jana Olbrachta i Pontyfikatu Erazma Ciołka. Z zagadnień ikonografii władzy królewskiej w sztuce polskiej wieku XVI*, Muzeum Narodowe w Krakowie. Suplement do „Rozpraw i Sprawozdań Muzeum Narodowego w Krakowie” t. XII, Kraków 1979, s. 238, ilustr. 156, str. ang.

Tematem pracy są wybrane problemy ikonograficzne Graduatu Jana Olbrachta i Pontyfikatu Erazma Ciołka, dwóch najznakomitszych pod względem artystycznym iluminowanych rękopisów liturgicznych, powstałych w kręgu kulturalnym krakowskiego dworu królewskiego w początkach XVI wieku. W obu rękopisach autorka wyróżnia zespoły przedstawień odnoszących się do królewskiej władzy Boga nad światem oraz do władzy króla nad ziemskim królestwem, konfrontuje je ze sobą i poddaje wnikliwej analizie, ujawnia ich treści ideowe i tradycję ikonograficzną. Iluminacje Graduatu Olbrachta, odpowiadające tekstom słownym i muzycznym liturgii mszalnej, ukazują przede wszystkim rzeczywistość nadprzyrodzoną (*Regnum aeternum*), której kształt wizualny traktuje autorka jako odbicie pewnego stanu świadomości historycznej i artystycznej. Dekoracja malarska Graduatu głosi chwałę Boga jako niebiańskiego władcy świata, który jest źródłem ładu moralnego i najwyższym autorytetem dla władców ziemskich, pełniących swe funkcje w jego zastępstwie. Miniatury Pontyfikatu Ciołka, towarzyszące rytom związanym z osobą króla (koronacja, hołd lenny), odnoszą się natomiast do określonej rzeczywistości historycznej (*Regnum temporale*), której granice autorka próbuje wyznaczyć na tle dzieł wewnątrznych Polski przełomu XV i XVI wieku, wskazując zarazem na działanie szeregu archetypów ideowych i obrazowych o odległej nieraz metryce i szerokim zasięgu oddziaływania. Wymowa ideowa miniatur Pontyfikatu uwydatnia autorytet władzy króla ziemskiego, dla którego źródłem i wzorem jest władza Boga, unaocznia także istotę władzy królewskiej w jej sakralnym rozumieniu.

Praca, oparta na znakomitym warsztacie zarówno kodykologa i historyka sztuki, jak i historyka idei, przekonująco ukazuje ścisłe związki treści teologicznych i liturgicznych obu rękopisów z ideologią władzy królewskiej i jej symboliką.

S. K. K.

Giorgio Vasari, *Żywoty najstawniejszych malarzy, rzeźbiarzy i architektów*, wybrał, przetłumaczył, wstępem i objaśnieniami opatrzył Karol Estreicher, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1980, s. 606.

Pierwsze wydanie klasycznego w dziejach historii sztuki dzieła Giorgia Vasariego — „Le vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architettori” — ukazało się we Florencji w roku 1550, następne, nieco zmienione i rozszerzone, w osiemnaście lat później. Do połowy XIX wieku „Żywoty” osiągnęły liczbę dziesięciu wydań stając się jednym z podstawowych źródeł wiedzy o najwybitniejszych przedstawicielach włoskiego renesansu.